

SİNANIN EYÜPTEKİ TÜRBELERİ

Doç. Dr. Suphi SAATÇI

1946'da Kerkük'te doğdu. Liseyi Kerkük'te tamamladı. İ.D.G.S. Akademisi'ni, bugünkü adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ni 1974'te bitirdi. İ.T.Ü'de doktorasını yaptı. M. S. Üniversitesi'nde doçent oldu. Halen Mimar Sinan Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Mimari Restorasyon Programı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Yayınlanmış kitapları, ulusal ve uluslararası toplantılarda sunulmuş birçok bildirisi bulunmaktadır.

GİRİŞ

İstanbul'un fethinden beri müslüman toplumunun en önemli nekropolü olan Eyüp, tarih boyunca ilgi çeken bir ziyaret yeri kabul edilmiştir. Osmanlı döneminde padişahlar dışında⁽¹⁾, bütün devlet adamlarının gömülmek istedikleri en makbul yer, yine Eyüp olmuş, veziriazam (daha sonra sadrazam), vezir, paşa gibi, bir çok devlet adamı, bestekâr, hattat, şair ve yazar burada gömülmeyi arzu etmişlerdir.

Eyüp'teki türbe mimarisinin en olgun örnekleri Sinan döneminde gerçekleştirilmiştir. Kaynaklara göre Sinan'ın Eyüp'te inşa ettiği türbelerin sayısı 8'dir. Bunlar alfabetik olarak şöyle sıralanabilir:

Ayas Paşa Türbesi
Dukaginzâde Ahmet Paşa Türbesi
Lala Hüseyin Paşa Türbesi
Pertev Paşa Türbesi
Semiz Ali Paşa Türbesi
Siyavuş Paşa Türbesi
Sokollu Mehmet Paşa Türbesi
Zal Mahmut Paşa Türbesi

SİNAN TÜRBELERİ ve BUGÜNKÜ DURUMLARI

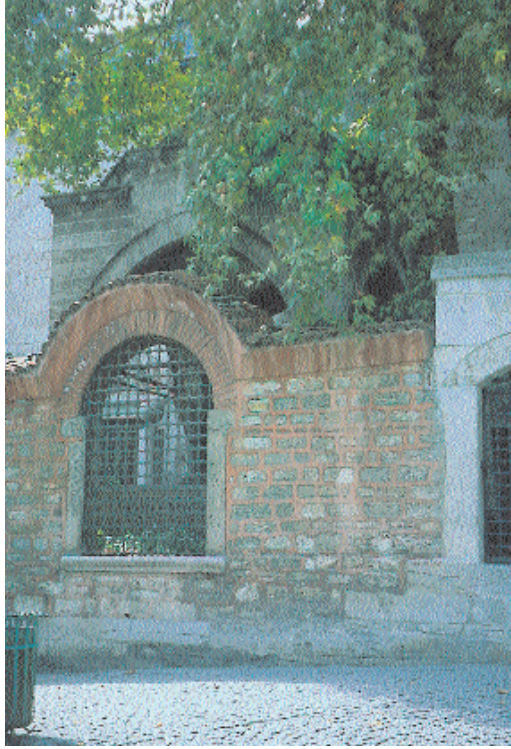
Ayas Paşa Türbesi

Eyüp Sultan Camii'nin haziresinde bulunan türbe bir baldakendir. Mimar Sinan'ın mimarbaşı olur olmaz inşa ettiği bu türbe, mezar taşında yer alan kitabesine göre 1539 tarihini göstermektedir. Dört taraftan açık olan türbenin üstü, dört mermer sütun tarafından taşınan tek kubbe ile örtülüdür.⁽²⁾

1894 depreminde kubbesinin çatlaması üzerine, demir çemberle çevrildiği, yine bu depremde sütun başlıklarına oturan üst örtü sisteminin yerinden oynadığı tahmin edilmektedir. Sütunlar arası şebekeler taşandı. Bunların üzerinde eskiden mevcut olduğu sanılan demir şebekeler ve zaman içinde kubbenin üzerindeki kurşunlar da yok olmuştur. (Resim 1)

Dukaginzâde Türbesi

Sinan'a ait yazma Tuhfetü'l-Mimârîn'de Dukaginzâde türbesinin Eyüp'te olduğu kaydedilmiştir.⁽³⁾ Kimi araştırmacılara göre Dukaginzâde Gazi Mehmet Paşa olarak bili-

Resim 1: 1539 tarihli Ayas Paşa Türbesi

1) Sadece son padişahlardan Sultan Mehmed Reşad Eyüp'te gömülmüştür.

2) S. Saatçi, Sinan'ın Mimarbaşı Olarak Eyüp'teki İlk Eseri, Tarihî Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler 8-10 Mayıs 1998, Eyüp Belediyesi, İstanbul, Kasım 1998, s. 59-62.

3) Mimar Sinan Hayatı Eseri I, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler, Rıfki Melül Meriç (Hazırlayan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965, s. 25.

4) A. Kuran, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 321.

5) M. N. Haskan, Eyüpsultan Tarihi, Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 148.

nen ve Yavuz Sultan Selim'in damadı olan bu kişi, Halep ve Mısır Beylerbeyliklerinde bulunduktan sonra 1556 yılında İstanbul'da ölmüş, ancak Eyüp'teki türbesinin yeri tespit edilememiştir.⁽⁴⁾ Bazı araştırmacılar ise, Dukaginzâde Ahmet Paşa'ya ait bu türbe, Defterdar caddesi üzerinde, Şah Sultan Türbesi'nin arkasında bulunmaktadır.⁽⁵⁾ Halen üstü açık bir hazireden ibaret olan ve on kbirden oluşan buradaki lahit taşlarının en eskisi, 1557 tarihli Ahmet Paşa'ya ait olanıdır. Bu hususta daha ayrıntılı incelemeye ihtiyaç bulunduğuna işaret etmek yerinde olacaktır.

Resim 2; Pertev Paşa Türbesi

Resim 3; Siyavuş Paşa Türbesi'nin çözülmeğe başlayan pencere söveleri

Resim 4; Siyavuş Paşa Türbesi'nin kitabesi

Resim 5; Siyavuş Paşa Türbesi

6) Kuran, a.g.e., s.327; Haskan, a.g.e., s. 201-203.

7) Kuran, a.g.e., s. 328.

8) Kuran, a.g.e., s. 329.

Lala Hüseyin Paşa Türbesi

Otakcılar civarında Fethi Çelebi Caddesi ile Otakcibaşı Sokağı'nın birleştiği yerdedir. Günümüze, etrafı demir parmaklıklı bir lahit olarak ulaşmıştır. Baş şahidesinde adı geçen Hüseyin Paşa'nın ölüm tarihi belirtilmemiştir. Mezarı günümüze gelmiş, ancak türbesi yok olmuştur.

Pertev Paşa Türbesi

Beybaba sokağı üzerinde bulunan türbe dikdörtgen plana sahiptir. Evliya Çelebi ise, türbenin süslü bir kubbe ile örtülü olduğunu yazmaktadır. Türbenin eski hâlini bilenlerin ifadelerinden, ahşap tavanının renkli ve süslü olduğu anlaşılıyor. Ancak ahşap çatısının 1920'li veya 1930'lu yıllarda yıkıldığı ileri sürülmektedir.⁽⁶⁾ Taş kemerli kapısının üzerinde yer alan kitabeye göre Pertev Mehmet Paşa hayatta iken türbesini yaptırmış, 1572 yılında ölünce buraya gömülmüştür. Onbir mezarın bulunduğu türbe, 1942 yılında geçirdiği onarımla bugünkü hâlini almıştır. Sokağa bakan pencerelerin üstündeki mermer şebekelerin üzerleri kapatılmıştır. (Resim 2)

Semiz Ali Paşa Türbesi

Veziriazam Semiz Ali Paşa adına Sinan tarafından Eyüp'te bir türbe yapıldığı kayıtlarda geçmektedir. Ancak böyle bir türbenin Eyüp'ün neresinde olduğu tespit edilememiştir. Eyüp Sultan Türbesi'nin yanında yer

alan ve baş taşında vezir kavuğu bulunan bir mermer lahdin Semiz Ali Paşa'ya ait olduğu ileri sürülmektedir.⁽⁷⁾ Bu hususta belgeye dayanılmadığı için, kesin bilgilere sahip olunmadığını düşünüyoruz.

Resim 6; Semiz Ali Paşa'ya ait olduğu iddia edilen mezar

Siyavuş Paşa Türbesi

Siyavuş Paşa'nın hayatta iken çocuklarına ve kendisine Sinan'a bir türbe yaptırdığı biliniyor. Eyüp'te bulunan türbeye Siyavuş Paşa 1602 yılında gömülmüştür. Bu husus sokağa bakan kitabede de işlenmiştir. Dışarıdan onaltıgen olan türbe, içeriden sekizgen plana sahiptir. Dönemin çinileri olan içerideki panolar, türbeye büyük bir değer katmıştır. Bakımlı ve ziyarete açık olan türbenin, günümüzde de ilgi ile gezildiği gözlemlenmektedir.

Sinan ile ilgili geçen kaynaklarda Siyavuş Paşa evladına ait bir türbe daha geçmektedir. Ancak Siyavuş Paşa bu türbeyi sağlığında yaptırmış ve ölen çocukları buraya gömülmüştür. Kendisi de ölünce aynı türbeye gömülmüştür. Bu bakımdan Paşa'ya ait türbe ile çocuklarına ait türbenin ayrı ayrı oldukları zannedilmiştir. Bu hususun bir hata sonucu kaynaklara geçirildiği tahmin edilmektedir.⁽⁸⁾ Büyük ve gösterişli olan türbenin kapı kemerlerinde, pencere sövelerinde alması anlaşıyor değişik renkli mermerler kullanılmıştır. Özellikle beyaz ve pembe somaki mermerlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu malzemelerin dış etkilere karşı dayanıklılık süreleri farklı olduğu için, pembe mermerlerin kullanıldığı dış pencere sövelerinin bazılarında çözülmelerin meydana geldiği görülmektedir. (Resim 3, 4 ve 5)

Sokollu Mehmet Paşa Türbesi

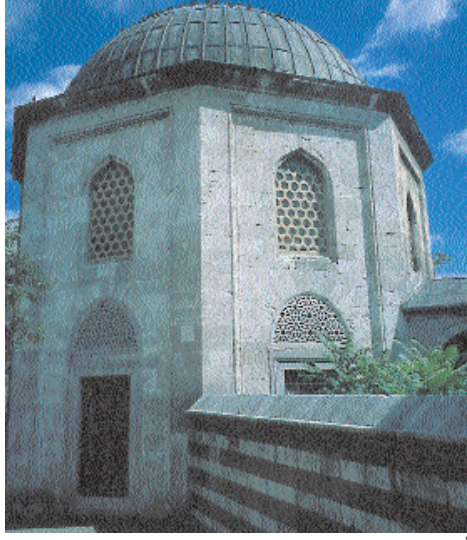
Siyavuş Paşa Türbesi'nin karşısında yer alan türbenin kitabesi, avlu kapısının üzerinde yer almaktadır. Sokollu Mehmet Paşa tarafından genç yaşta ölen çocukları için yaptırıldığını dile getiren kitabe, 1568 (H. 976) tarihini taşıyor. Medrese ile planlanmış olan türbe medresenin uzunlama ekseninde yer almış, dershaneye bir revakla bağlanmıştır. Dıştan sekizgen, içten onaltıgen planlı yapı, Siyavuş Paşa Türbesi ile birlikte Eyüp'teki türbe-

ler içinde en bakımlı ve ilgi çekmiş olanıdır. Türbenin cadde tarafındaki yüzünde küçük bir çeşme yer almaktadır. Yol kodunun sürekli yükseltilmesi sonucu çeşme yalağı altta kalmıştır. Çeşmenin sol üst tarafında tâlik yazı ile yazılmış 3 beyitten oluşan 1569 (H. 977) tarihli kitabe yer almaktadır.

Türbenin içindeki üst pencerelerin tepesinde çinili yazı kuşağı vardır. Türbenin içini dolanan kuşakta âyet yazılmıştır. Kaynaklarda Sokollu Mehmet Paşa Türbesi'nden başka, Sokollu Mehmet Paşa evladına ait başka bir türbenin adı daha geçmektedir. Ancak daha önce Sinan'a yaptırılan türbeye Sokollu'nun çocukları gömülmüş, daha sonra ölen Sokollu da bu türbede toprağa verilmiştir. Bu bakımdan Siyavuş Paşa türbesi gibi, Sokollu Mehmet Paşa Türbesi ile Sokollu Mehmet Paşa Evladı Türbesi'nin, ayrı ayrı değil aynı yapı oldukları, kaynaklara yanlışlıkla iki ayrı yapı olarak girdikleri ihtimal dahilindedir.⁹⁾ (Resim 7, 8,9 ve 10)

Zal Mahmut Paşa Türbesi

Zal Mahmut Paşa Camisi'nin doğusunda, Deftardar caddesine açılan alt medresenin karşısında bulunan türbe, dıştan sekizgen, içeriden haçvârî planlıdır. Önü revaklı, cephesi çift sıralı, kubbe ile örtülü olan yapının yapılış tarihi kesin olarak bilinmiyor. Beden duvarları küfeki taşından, söveler ve sütunlar mermerdendir. Kubbenin göbeği ile eteklerinde, haçın kolları üzerindeki ayna tonozlarının yüzeylerinde kalem işi nakışlar görülür. Bakımlı olan türbe ziyarete kapalıdır.

SONUÇ

Mimar Sinan tarafından Eyüp'te inşa edilen türbelerin mimarlık ve sanat tarihi açısından büyük değer taşıdıkları şüphesizdir. Mimarî üslup, plan özelliği, bazılarının içinde uygulanan ve dönemin büyük sanat ve estetik değerini yansıtan İznik çinileri, yapılarda görülen değerli kitabeler, bir çoğu daha sonraki dönemlerde yenilenen sıva üstü nakışlar ve kalem işi bezemeleri, bu 16. yüzyıl yapılarına olağan üstü değer kazandırmıştır. Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim gibi, Sinan'ın özellikle padişahlar için tasarladığı türbelerin dışında, dönemin büyük devlet adamları için uyguladığı en önemli eserlerin, Eyüp'te bulunduğu unutulmamalıdır.

Ne var ki Sinan'a ait türbelerin bulunduğu hazirelerin bakımsız oldukları, bazılarının orada iş yapan esnaf ve diğer görevliler tarafından çöplük, atık madde deposu veya ardiye gibi hoyratça kullanıldıkları gözlemlenmiştir. Bu bakımdan Eyüp'te yer alan Sinan türbelerinin yer aldığı çevrelerdeki zararlı etkinliklere son verilmelidir. Çevrelerinin temiz ve bakımlı tutulması için gerekli önlemler alınmalı ve çevre düzenlemelerine yönelik projeler hazırlanmalıdır. Böylece Türk mimarlık tarihinin bu eşsiz yapılarının daha titiz biçimde korunmaları, temiz ve bakımlı çevreleri ile birlikte ziyaretçilere sunulmaları sağlanmalıdır.

Resim 7; Sokollu Mehmet Paşa Türbesi

Resim 8; Sokollu Mehmet Paşa Türbesi'nde pencere kuruluşu

9

10

Resim 9; Sokollu Mehmet Paşa Türbesi'nin yola bakan duvarındaki çeşmenin, yol kodunun altında kalan yalağı

Resim 10; Sokollu Mehmet Paşa Türbesi'nin duvarındaki çeşmenin kitabesi

9) Kuran, a.g.e., s. 329-330.

Resim 11; Zal Mahmut Paşa Türbesi

